

Instrumentum in Slovenija

©Dragan Božič

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za arheologijo

Čeprav sem o dejavnosti združenja *Instrumentum* že poročal na ROSI (Računalniško Omizje Slovenskih Arheologov) in z njo prek okrožnice seznanil tudi člane Slovenskega arheološkega društva, mislim, da ne bo odveč, če bo z nekaj glavnimi podatki predstavljena tudi v Arheu. V nadaljevanju pa podajam že napovedani pregled slovenskega deleža v doslej izdanih 12 številkah biltena *Instrumentum*.

Kaj je Instrumentum?

Instrumentum je leta 1995 ustanovljeno evropsko združenje (fr. groupe de travail) arheologov, ki se ukvarjajo s preučevanjem obrtnih izdelkov in rokodelske proizvodnje v času od 8. stoletja pr. n. š. do 6. stoletja n. š., to je v času starejše in mlajše železne, rimske in poznoantične dobe. Izključene so lončene posode, ki so zajete samo, če so na njih žigi ali grafiti.

Organizacija

Združenje ima svojega predsednika, tajnika in blagajnika ter podpredsednike za vsako od 23 sodelujočih držav (evropske države od Španije do Rusije in od Poljske do Italije ter Združene države Amerike). Prvi predsednik je bil Rupert Gebhard iz Münchna, sledil mu je Mitja Guštin iz Ljubljane, zdaj pa opravlja to funkcijo Michel Polfer iz Luksemburga. Tajnik je vseskozi Michel Feugere iz Lattes v Franciji, ki skrbi tudi za publikacije. Prvi podpredsednik za Slovenijo sem bil sam, potem je bila tri leta Jana Horvat, za leta od 2000 do 2002 pa sem to vlogo spet prevzel sam. Dolžnost podpredsednika je, da širi vedenje o združenju, da skrbi za širjenje članstva, da za bilten *Instrumentum* zbira razne prispevke svojih kolegov, predvsem pa podatke o tematski literaturi, ki je izšla v njegovi državi, in o še ne objavljenih delih, ki nastajajo na tamkajšnjih univerzah.

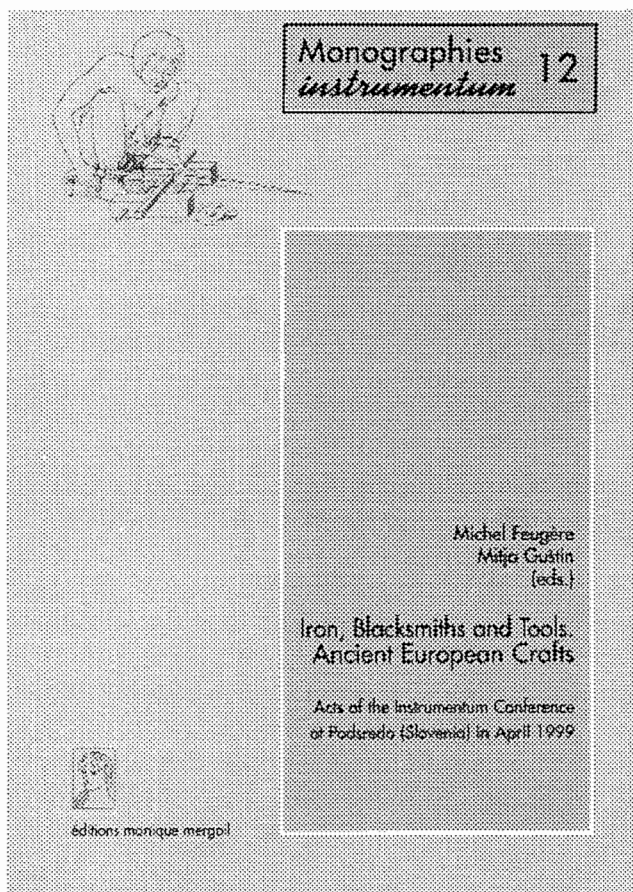
Članstvo

Članarina znaša 100 FF letno. Vsak član dobi brezplačno dve številki biltena *Instrumentum* na leto. V njem



Slika 1: Deseta številka biltena *Instrumentum*, izdana decembra 1999, z napovedjo članka Borisa Vičiča o zgodnjem rimski delavnici na Gornjem trgu 3 v Ljubljani. Na sliki desno zgoraj sta Michel Polfer in Mitja Guštin, tretji in drugi predsednik združenja.

lahko objavlja krajše članke, male oglase in poročila oziroma obvestila o raziskavah, odkritjih, simpozijih, novih knjigah ter razstavah. Na bilten *Instrumentum* se lahko naročite na elektronskem naslovu Michela Feugerja v Montagnacu michel.feugere@wanadoo.fr. Članarino lahko pošljete na naslov *Instrumentum*, 38 rue Lafayette, F-34530 Montagnac (v vrednostnem pismu ali z mednarodno denarno nakaznico - International Money Order).



Slika 2: Zbornik predavanj na kolokviju združenja *Instrumentum*, ki je bil v Podsveti aprila 1999, objavljen kot 12. zvezek zbirke *Monographies Instrumentum* (Montagnac 2000). Uredila sta ga Michel Feugère in Mitja Guštin.

Dejavnost

Združenje izdaja dvakrat letno bilten *Instrumentum*. Prva številka izide v juniju, druga v decembru. Številke so najprej obsegale po 16 strani, zadnja, dvanajsta, ki je izšla decembra 2000, pa jih ima že 40. Vsaka vsebuje na začetku obsežno bibliografijo (*Bibliographie instrumentum*), ki je razdeljena na 33 tem. Sledijo krajši članki, razna poročila in obvestila o simpozijih, projektih in novih publikacijah ter rubrike Univerzitetne diplome

(*Diplômes universitaires*), Najljubše spletne strani (*Nos liens favoris sur le Web*), V tisku (*Sous presse*), Razstave (*Ausstellungen/Mostre*) in Mali oglasi (*Petites annonces*).

Poleg biltena izdaja združenje od leta 1997 zbirko *Monographies Instrumentum* (MI, bolje *Monogr. Instr.*), namenjeno objavi del svojih članov. Doslej je izšlo 13 zvezkov, od katerih sta za nas pomembna zlasti deseti (knjiga Helge Sedlmayer o Rimskih bronastih posodah v Noriku) in dvanajsti (zbornik predavanj na kolokviju o Železu, kovačih in orodju, ki je bil aprila 1999 v Podsveti). Nadaljnji štirje so v pripravi.

Predsednik in podpredsedniki lahko v svoji državi priredijo tudi tematske znanstvene sestanke.

Bibliographie Instrumentum 1994-2000

V letošnjem letu namerava združenje v zbirki monografij izdati zbirno bibliografijo za čas od 1994 do 2000. Ker nekatere od 33 tem vsebujejo že lepo število enot, bode teme, če bo le mogoče, razdeljene časovno ali po vrstah predmetov, kar bo olajšalo uporabo. Celotna bibliografija je na voljo tudi na spletnem naslovu <http://www.instrumentum.net/BIBLIO.INSTR.HTM>.

Instrumentum in Slovenija

Število članov združenja narašča. Aprila 1999 jih je bilo največ iz Francije, in sicer 334. Iz Slovenije jih je bilo takrat samo 6, vendar je to pomenilo glede na število prebivalcev (2,02 mil.) tretje mesto po velikosti odstotnega deleža, takoj za Švico s 35 člani med 7,2 mil. prebivalcev. Upam, da se bo število članov iz Slovenije povečalo, saj je bilten *Instrumentum* nepogrešljiv pripomoček pri pripravi objav nekeramičnih drobnih najdb iz železne in rimske dobe. Če že ni mogoče, da bi ga imel v svoji osebni knjižnici vsak slovenski arheolog, pa mislim, da bi moral biti vsaj v vsakem muzeju oziroma na zavodu, kjer so zaposleni arheologi.

V doslej objavljenih 12 številkah biltena je delež krajših prispevkov, ki smo jih prispevali Slovenci, glede na velikost Slovenije krepko nadpovprečen.

V številki 2 (december 1995) sem v rubriki Mali oglasi objavil risbe treh poznolatenskih najdb iz Slovenije (palmetastega okova in dveh obeskov sklepancev) s prošnjo, naj me bralci obvestijo o primerljivih najdbah zunaj Slovenije. Odzvala sta se mi pismeno Clara Agustoni iz Švice in Jean Debord iz Francije in mi posredovala podatke o dveh neobjavljenih primerkih z najdišč Morat oziroma Villeneuve-Saint-Germain, ki sem jih potem lahko uporabil v svojem članku, objavljenem v *Arheološkem vestniku* 49, 1998 (str. 152, seznam 5a).

V številki 4 (december 1996) so v rubriki Univerzitetne diplome navedeni naslovi magistrskih oziroma diplomskih del Mojce Vomer-Gojkovič, Polone Bitenc, Ide Murgelj, Irene Lazar, Bernarde Županek in Borisa Vičiča.

S številko 5 (junij 1997) se v biltenu začno pojavljati kratki članki slovenskih avtorjev. Prva dva sem napisal podpisani. V enem sem poskusil dokazati, da sta okrašena bronasta odlomka, najdena v taboru Cáceres el Viejo v Španiji oziroma v zakladu Kappel v nemški deželi Baden-Württemberg in v literaturi do takrat opredeljena kot dela poznorepublikanskih bronastih posod, v resnici pripadala etruščansko-italiskima čeladama. Članek ni ostal brez odmeva, saj ga je G. Wieland vključil v literaturo gesla o zakladni najdbi Kappel, ki ga vsebuje 16. zvezek uglednega nemškega leksikona *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (str. 237-239). V zvezi s to pomembno najdbo naj omenim, da je pri nas prvi opozoril nanjo moj profesor Stane Gabrovec, in sicer v svojem članku o dveh grobovih z Volarij na Tolminskem (*Arheološki vestnik* 11-12, 1960-1961, 18, op. 10). V drugem članku, natisnjenem v številki 5, pa sem kolegu Deschler-Erbu iz Basla, ki je v 4. številki objavil vprašanje o namembnosti žigosanega železnega predmeta iz Augsta, odgovoril, da gre glede na primerjave iz utrd ob limesu v Nemčiji in iz Kolpe pri Sisku zelo verjetno za šilo, ne pa za ost katapultnega izstrelka. Očitno sem ga prepričal, saj je mojo domnevo upošteval v svoji knjigi o rimski vojski v Augstu (*Ad arma! Forschungen in Augst* 28 [Augst 1999] 16, sl. 5, op. 39). Na zadnji strani 5. številke je bil prvič najavljen mednarodni kolokvij

združenja Instrumentum o obdelavi železa in železnem orodju v Evropi, ki ga je Mitja Guštin priredil aprila 1999 v Podsredi.

Številki 7 (junij 1998) bi lahko rekli kar slovenska. V kazalu vsebine, ki je običajno na prvi strani biltena, se ime Slovenija pojavlja kar štirikrat (enkrat kot Slované in trikrat kot SI). Alma Bavdek je predstavila majhno rimsko grobišče, odkrito pri vasi Žirje na trasi avtoceste Čebulovica-Dane. V grobu 16 so našli pet železnih orodij, dve šili in tri dleta, od katerih dve nosita žig. Nada Osmuk je napisala kratek prispevek o svetišču na Gradiču v Kobaridu, kjer so našli 28 rimskih bronastih kipcev. Ilustrirala ga je s fotografijo imenitnega kipca svečenika. Posebej je objavila še eno izjemno najdbo iz tega svetišča, in sicer kvadratno bronasto votivno ploščico z reliefno upodobitvijo konjenika v monumentalni drži. Ugotovila je, da gre za kopijo motiva, ki ga ima na zadnji strani rimski republikanski denarij Mn. Emilija Lepida, kovan v letih 114-113 pr. n. š. Slovenski niz končuje Irena Lazar s poročilom o rimski opekarni, izkopani pri Vranskem, ki jo je za svoje potrebe zgradila II. italška legija, nastanjena v taboru v Ločici ob Savinji.

Trem kolegicam so v številki 9 (junij 1999), na katere začetku je Mitja Guštin poročal o uspelem kolokviju v Podsredi, sledili trije kolegi. Borut Križ je objavil železno iglo s konjsko glavico, ki jo je vseboval eden od latenskih grobov velike nekropole na Kapiteljski njivi v Novem mestu. Take igle so izredno redke, pojavljajo pa se samo pri vzhodnih Keltih. Andrej Gaspari je z risbo in fotografijo predstavil nenavadno bronasto ščitno grbo zvezdaste oblike, najdeno v Ljubljani. Odkril je, da so imeli povsem enake grbe ščiti nekaterih vojakov, ki so umrli v Duri-Evroposu tik po sredini 3. stoletja n. š. Milan Sagadin pa je poročal o pomembnem odkritju poznoantične steklarske delavnice v Kranju, o kateri je lani objavil še obsežnejši članek v slovenščini (*Kranjski zbornik* 2000, 13-22).

Slovenski delež je znaten tudi v številki 10 (december 1999). Boris Vičič je pripravil izčrpno poročilo o zgodnjem rimski delavnici orožja in vojaške opreme, katere ostanke je izkopal v hiši Gornji trg 3 v Ljubljani. Delavnica

je po sestavi najdb in starosti zelo podobna tisti, ki so jo odkrili na Štalenski gori na Koroškem. Na to se navezuje članek, ki sem ga napisal sam. Med najdbami iz nje je namreč bronast gumb s krilci, ki bi po mnenju avtorjev objave lahko krasil vrh prapora. Vendar dva gladija, najdena na Strmcu nad Belo Cerkvijo oziroma v čeških Třebusicah, dokazujeta, da gre za gumb na koncu trna za ročaj rimskega meča. Borut Križ je spet predstavil nekaj dragocenih najdb s Kapitelske njive v Novem mestu, in sicer dve železni keltski čeladi in odlično ohranjeno lončeno posodo s tremi ročaji, ki so okrašeni s po dvema zavojkoma.

V številki 11 ni slovenskih prispevkov, v številki 12 (december 2000) pa sta spet dva. V prvem sem med drugim nakazal, da nenavadni odlomek, najden na znamenitem grobišču Dobřichov-Piřhora na Češkem, ni del pečatne škatlice, kot je v svoji novi objavi grobiščar zapisal Eduard Droberjar iz Narodnega muzeja v Pragi, ampak odlomek opornice rimske bronaste laterne. Rimske laterne, o katerih sta objavila temeljito študijo Michel Feugere in Jochen Garbsch (*Bayerische Vorgeschichtsblätter* 58, 1993, 143-184), imajo namreč vrsto sestavnih delov, ki so večinoma tako značilni, da jih zlahka prepoznamo, tudi če jih najdemo posamezno ali le njihov odlomek. Zelo verjetno se tudi med najdbami iz zgoraj omenjene delavnice na Gornjem trgu 3 v Ljubljani nahaja odlomek opornice majhne laterne (*Instrumentum* 10, 1999, 15, sl. 2: 19). V drugem članku sem opozoril na redko vrsto poznorimskih natančnih enakokrakih tehtnic. Prečke takih tehtnic imajo na sredini jeziček z dvema ali tremi pravokotnimi luknjami. Enake luknje imata oba izrastka obešala. Te luknje so omogočale zelo natančno tehtanje, saj je bila tehtnica v popolnem ravnovesju takrat, ko so se prekrile. Ena taka tehtnica je bila najdena tudi pri nas, in sicer v zakladu, ki je bil odkrit leta 1883 na Polhograjski gori. Prvi jo je objavil Andrej Šemrov (*Slovenia. Coinage and History* [Ljubljana 1996] sl. na str. 28). Najdišče miniaturne tehtnice, ki so jo različni avtorji pripisovali temu zakladu od leta 1967 pa vse do leta 2000 (glej npr. P. Petru, *Arheološki vestnik* 18, 1967, 456, sl. 1: 1; S. Ciglenečki,

Arheološki vestnik 45, 1994, 239 ss, t. 11: 10; B. Županek, Poznorimska tehtnica s Polhograjske gore, *Življenje in tehnika*, september 2000, sl. na str. 35), pa v resnici ni znano (K. Deschmann, *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach* [Laibach 1888] 113: "4.) zweiarmige Miniaturwage mit zwei an den beiden Wagbalken angehängten Miniaturgewichten"; A. Müllner, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums "Rudolfinum" in Laibach* [Laibach 1900] t. 55: 2 - "Unbekannter Fundort").

S predstavljenim deležem slovenskih arheologov v doslej izdanem ducatu številčk biltena *Instrumentum* smo lahko zadovoljni. Ker so prispevki kratki, njihova priprava ne terja toliko časa kot kaka obsežna študija. Če so oddani pravočasno, ugledajo luč sveta prej kot v šestih mesecih. Kar se tega tiče, je urednik Michel Feugere izjemno vesten in ne pozna nobenih zamud. Ker število bralcev biltena že zdaj ni majhno (aprila 1999 je bilo samo naročnikov okrog 350), se pa še vedno večja, in ker so slovenski prispevki objavljeni v tujih jezikih (v poštevek pridejo zlasti angleščina, francoščina, nemščina in italijanščina), se za njihovo odmevnost ni treba bati. Seveda pa naj bi v njih tako kot doslej pisali o najdbah, ki so izjemne in zato širše zanimive. Prepričan sem, da je v depojih slovenskih muzejev in zavodov takih še na desetine. In prepričan sem, da bomo s skupnimi napori še naprej pridno polnili strani evropskega biltena.